

Braun Róbert: Párhuzam az osztrák és magyar belpolitika közt, különös tekintettel a nemzetiségi kérdésre.

A 48 utáni Ausztria politikai történetének egy feltűnő jelensége, hogy Metternich óta mai napig alig akadt nagybíró-államférfia.¹ Kivált az osztrák németiség- mutató feltűnő szegénységet oly vezető politikusokban, akiknek rendszere vagy eszméi túlélték volna aktív politikai működésüket. Az eszméket szolgáltató politikusokat a csehek adták (Palacky, Rieger, Masaryk), míg a lengyelek közül energikus, parancsolni tudó politikusok (Dunajewski, Badeni) és legalább reprezentálni tudó diplomaták (Goluchowski) kerültek ki. A némileg kiemelkedő német államférfiak közt is importált, birodalmi németek tűnnek ki (Beust, Schäffle). Legfeljebb a szocialisták javára tehetünk kivételt (Renner, Adler Viktor), de az ő befolyásuknak a gyakorlati politikára természetesen csak igen kis hatása lehetett. Valami olyféle egyéniséget azonban, aki az utána következő korban mélyebb nyomot hagyott volna hátra, hiába keresnénk.

Elfogultság nélkül mondhatjuk, hogy e tekintetben Magyarország messze felülmúlta Ausztriát. Ha Magyarország kedvezőtlenebb gazdasági helyzete és fejletlenebb kulturális állapota dacára is egyenrangú tényező maradt Ausztriával szemben a Monarchiában, az nem csekély mértékben tulajdonítható kiválóbb politikusainak. Ez természetesen nem véletlen, valamint az sem, hogy e kiváló politikusok mögött a másodrendű, iskolázott tehetségek táborára állt, amely mindig fenntartotta a céltudatos, hagyományokon alapuló, megszakítás nélküli politikai közvéleményt. Ez az, ami Ausztriában sohasem volt, mert ennek előiskolája, az autonomisztikus nemesi vármegye és ennek gyümölcse, a rendi országgyűlés, hiányzott.² Viszont az osztrák kormányzati rendszer, amely fizetett hivatalnokokon

¹ Hogy ez ma is így van, azt bizonyítja, hogy Adler Frigyesnek kétévi gondolkozásra volt szüksége, míg: úgy vélte, hogy megtalálta azt az osztrák államférfit, kinek meggyilkolásával magára vonhatja Európa figyelmét.

² Hogy a vármegyei autonómia jelentősége és nevelő hatása mennyire átment a 48 előtti magyar nemesi köztudatba azt szépen mutatja Vörösmarty egy epigrammája:

ÖNKORMÁNY.

Üdvös az önkormány, a hely szükségeit érző,

A főnek sok ezer kész-segedelmet adó,

S járnai tanít jókor, mozdulni szabályos erővel,

Hogy bizton tudjunk menni a vész idején.

A koronás főért ily nép vért és életet ajánlott:

A csak nyögni tanult nem teve, szólhata így,

S mégis ez intézményt dacnak nevezed te megynkben:

Józságg ellen dac vala szólanod így.

nyugodott, létrehozta azt, ami Magyarországon egyáltalában nincs vagy még csak igen kevésbé van meg: a fegyelmezett, katonatiszti és a munkához szokott, hagyományokon felnőtt hivatalnoki kart.³ Igaz, hogy mindkét államban e két fontos tényező, Magyarországon a politikailag iskolázott közvélemény, Ausztriában pedig a jó hivatalnoki kar erős demokratizálásra szorul, hogy előnye ma is érvényesülhessenek. De a lehetőség megvan arra, hogy nálunk a 48-as reformalkotások országgyűlése, Ausztriában pedig Mária Terézia és II. József friss, kezdeményező szellemű hivatalnoki kara támadjon új életre.

Ha az osztrák államférfiak Metternich óta oly kevés sikerrel dicsekedhetnek, annak nagyrészt oka azonban az is, hogy az osztrák politika súlyosabb problémák elé állítja az államférfit, mint a magyar. E problémák három fő pontban foglalhatók össze: a nemzetiségi, a vallási és a gazdasági (osztály-) kérdés.

Felületes összehasonlítás is mutatja, hogy Ausztriában a németiséggel szemben a többi nemzetiség mennyiségileg és minőségileg nagyobb erőt jelent, mint a magyarsággal szemben a nemzetiségek. E kedvezőtlenebb viszonyt még szembeötlőbbé teszik a nem-német nemzetiségek hatalmi eszközei, amelyeket a korona tartományok autonómiája biztosít számukra. Magyarországon a sokkal kisebb közigazgatási egységben, a vármegyében, szó sem lehet arról, hogy a magyarság uralma csak egyetlen esetben is veszélyben forogna és míg Árva vagy Hunyad vármegyében a néhány százalék magyarság uralma teljesen biztos, Csehország két millió németből álló kisebbsége, a Monarchia gazdaságilag és műveltségileg leghaladottabb néptörédeke, defenzívába szorult. Hátrányos továbbá Ausztriára nézve az is, hogy míg nálunk a nemzetiségek sem faji, sem vallási közös jelszókat nem találhatnak, addig ott a szláv katolicizmus jelszava a nem-német nemzetiségek túlnyomó nagy részét egy zászló alá hozhatja, amire a múltban már többször akadt példa. Az a körülmény, hogy az osztrák németeknek hatalmas hátvédjük van a birodalmi németiségben, csak látszólag előny, mert: 1. gyöngíti a nemzeti érzés energiáját, mert hisz a németiség ügye nem Ausztriában dől el, 2. pedig lehetővé tesz egy oly politikát, amely a németeknek a birodalomhoz való csatlakozására törekszik, a nem-német területek feladásával. Vagyis a látszólagos előny is centrifugális erők forrása.

A legtöbb államban az állampolgári hűség és a nemzetiségi érzés egybeesik, minthogy az állampolgárság és nemzetiség azonos. Ahol ezek különböznek egymástól, ott — kivált külpolitikai események folytán — e két érzelmek között összeütközés támadhat. Ebből az összeütközésből némely esetben (Svájc, Kanada, Dél-Afrika ma) az állampolgári hűség kerülne ki győztesen, más esetben (Oroszország, Törökország stb.) valószínűleg a nemzeti érzés. Elméletileg ez az összeütközés Ausztria minden nem-

³ A sokat emlegetett bürokráciának is tulajdonképpen egy fontos köztisztviselői erény egyik hibaforrása: az ügyeknek személyválogatás nélkül való elintézése. Példaként említsük, hogy oly részrehajlatlan és a dologhoz ugyancsak értő ember, mint Stendhal (ha jól emlékszem, a *Chartreuse de Parme*-ban) a legnagyobb dicsérettel beszél az osztrák közigazgatásról.

zetiségénél lehetséges. A németeknél is, hisz Ausztria nem egy esetben viselt háborút német országok ellen. Ellenben Magyarország az a magyarságnál még elméletileg is lehetetlen, mert hisz más magyarnyelvű ország sehol sincs. Így tehát a magyarság a magyar állampolgári hűséggel abszolúte egyet jelent és sokkal szilárdabb alapja az állampolgári hűségnek, mint az osztrák német nemzetiség Ausztriában.”

Az osztrák politika egy másik nagy nehézsége a katolikus egyházból származik. Az 1855-i konkordátum által az egyház óriási hatalomhoz jutott: megszűnt az állam korlátozó ellenőrzése a pápa és az osztrák klérus közti érintkezésben és a püspöki körlevelek kihirdetésében, a nevelés teljesen az egyház kezébe jutott, amely ellenőrizni tartozott a világiakat, hogy katolikus szellemben tanítsanak, az egyházi bíráskodás egyháziak és világiak fölött újból helyreállított, az egyházi vagyon szentnek nyilvánított és a XVIII. században Mária Terézia és II. József által elkobzott szerzetesi vagyon visszakerült az egyház kezébe. Végül pedig titkos szerződés biztosította, hogy minden a vallást illető törvény csak előzetes pápai jóváhagyás után változtatható meg. E nagyjelentőségű szerződés, amely Ausztriában hatalma tetőpontján mutatja az egyházat, 1870-ig maradt érvényben, amikor a császár az ismert 14. § alapján szüntette meg. Ebbe az egyoldalú cselekedetbe azonban az egyház és hívei később sem nyugodtak bele és helyreállítása máig is célja a katolikus pártoknak. Nálunk ellenben a katolikus egyház csupán *primus inter pares* és a nem-katolikusok tekintélyes száma és nagy politikai jelentősége mérséklőleg hatott a katolicizmus hatalmi törekvéseire, viszont az állam is lehetőleg kerülte a provokálást és” az egyházi vagyon érintetlensége által iyekezett a főpapságot az óriási egyházi birtokok Capujában puhítani. (Franciaország példája az elszegényített egyház harciasságának.)

E két főproblémához, a nemzetiségi és egyházi kérdéshez harmadikul csatlakozik Ausztriában a társadalmi osztályok harca, amelynek előterében még mindig a nemesség és polgárság harca áll és amelyhez a 80-as évek óta csatlakozik az ipari proletariátusé. Nálunk igazi osztály harcról egyáltalában bajos beszélni. A nemesség (agrárérdekek) uralma oly erős, hogy vele szemben nyíltan, mint szervezett erő semmi sem áll.⁵ A polgár-

⁴ Ily szempontból igazuk van a szlávoknak, amikor osztrák állampolgári hűség szempontjából kétértelműséget látnak azoknál az osztrák politikusoknál, akik most is folyton német érdekeket hangoztatnak (sohasem tudni, hogy osztrák vagy birodalmi német érdekekről van-e szó), ellenben osztrákot soha.

⁵ Talán nem érdektelen itt jellegzetes példaként Mikszáthra utalni. Schöpflin említi most megjelent, olvasásra igen ajánlható könyvében (*Magyar írók*. Bp. 1917.), hogy Mikszáth 30 évig élt Budapesten, de „ez a nagy város kevéssé érdekli, csak lakik benne, de életébe nem élte bele magát”. Ellenben annál jobban, otthonosabban érezte magát a parlamentben; ezzel bezzeg bőven foglalkozott irodalmilag is. Oka érthető. A parlament exterritoriális hely Budapesten: a vidéki nemesség és ennek képeére formált társaság gyülekezőhelye, a neki idegen nagyvárosban. Nagyobb stílusban ugyanaz, ami a vármegyeháza Nagyváradon vagy Kassán.

ság szervezetlen, hagyománynélküli, a nemesség vezetése ellen idáig fellázadni nem mert, az ipari proletariátus pedig számban gyöngé. Ausztriában a társadalmi osztályok sokkal differenciáltabbak, a nagyobb gazdasági és kulturális fejlettségénél fogva. A fő- és köznemesség történelmi és földrajzi okokból nem oly egységes, mint a magyar. Elég példaként a lengyel nemességre mutatni, amely csak alig száz évnél régebb ideje tartozik a Monarchiához és amelyet rokonsági és nemzeti kapcsolatok fűznek a külföldhöz. Az iparban, hadseregben, diplomáciában, közhivatalokban a főnemesség hasonlíthatatlanul nagyobb szerepet visz, mint a csaknem tisztán agrárius főnemesség Magyarországon, ami bomlasztólag hat az osztályegységre. A középosztály (nagyreszt egybeesik a polgárság fogalmával) gazdagon differenciált: nagyipar, kisipar, kereskedelem, köz- és magánhivatalnokok, szabadfoglalkozások szinte független osztály okul jelentkeznek, amely horizontális rétegeket vertikálisan a nemzetiség még jobban felapróz. Nálunk e különválás sokkal kezdetlegesebb állapotban van, a nemzetiségek pedig a középosztályban igen gyöngé kisebbséget tesznek ki. A polgárság szervezeti formája, a város, nálunk még mindig elhanyagolható erő. Törvényhatósági városainkra az összes lakosság 11,7%-a, rendezett tanácsú városainkra pedig 8,2%-a esett, összesen 19,9%. E számok azonban megtévesztők. Városaink legnagyobb része csak igen hiányosan viseli magán az igazi városok ismertető jeleit. Igen tekintélyes részük az Alföldön már külsőleg sem város. Hát még ha belülről nézzük őket! Csak kiragadott példaként szerepeljen néhány adat. Az 1912-ben megjelent *Magyar városok statisztikai évkönyve* szerint van 16 oly rendezett tanácsú úgynevezett városunk, ahol egyáltalában nincs semmiféle fürdő. (Köztük Szentendre és Vác, a főváros közvetlen közelében, továbbá Magyarakanizsa 17 és Kisújszállás 13 ezer lakossal, főgimnáziummal és járásbíróssággal.) Hát még ha a fürdőhasználatot nézzük! Legtöbb városunkban átlag egy-nél kevesebb fürdőzés esik évente egy lélekre, a kettőt egyetlen városunk sem múlja felül (Budapest talán eléri). Ceglédén egy évben állítólag 4000 fürdőzés történik, vagyis átlag egy ember minden nyolcadik évben egyszer fürdik meg. Még rosszabbul áll azonban Nagykőrös (28.575 lakossal), főgimnáziummal, járásbíróssággal, stb., amelynek egyetlen hét pléhkadas fürdőjében 150-en fürödtek meg, itt tehát igazán el lehet mondani, hogy egyáltalában nem szokás fürdeni.⁶ Az Alföld nagy népsűrűségű városai, amelyekben túlnyomó az őstermelésből élő elem és amelyek írni-olvasnitudás tekintetében nem ritkán a megyei átlag alatt állanak (Szabadka, Zombor) és néha még népsűrűségben is alig múlják felül az országos népsűrűségeket (Kecskemét, Hódmező-Vásárhely), teljesen ismeretlen jelenségek Ausztriában. Ezek figyelembevételével azt mondhatjuk, hogy városaink viszonylagos ereje nem nagyobb, mint az osztrák városoké körülbelül 1880-ban volt. A parasztság is differenciáltabb Ausztriában. A kisparasztság ugyan minden önállóság nélkül,

⁶ Ellenben van Nagykőrösnek aszfalt kocsiútja és járdája, villanyvilágítása, állandó színháza, sőt Árpád-, Kossuth- és Arany-szobra.

mint a nemesség (agrártörökvések) és az egyház támogatója szerepel, de mégis hasonlíthatatlanul jobban jut érvényre a politikai életben a mi parasztságunknál és erősen demokratikus színezetet ad a klerikális pártoknak. A nagyparasztság ellenben már nagyon tiszta tudatára jutott saját, a nagybirtokétől független, sőt ellentétes érdekeinek, ami külön pártalakulásban jutott kifejezésre. A mi néhány tagú, szervezetlen és sokkal súlytalanabb parasztpártunk messze elmarad az osztrák hasonló pártok mögött. Hogy az ipari munkásság mennyivel gyöngébb és szervezetlenebb nálunk, mint Ausztriában, sokkal inkább köztudomású, semhogy külön bizonyításra szorulna.

Mellékesen, mint egyelőre nem aktuális problémát jegyezzük meg a közigazgatás szervezetét, amely Ausztriában szintén bonyolultabb kérdés a miénkénél. Siessünk hozzátenni, hogy e tekintetben Ausztriával szemben állandó, tényleges előnyünk van, tudniillik nálunk a közigazgatás egészséges, fejlődésképes szervezeti alapon áll, ellenben Ausztriában mindent le kell rombolni, ha építeni akarnak. Nálunk a virilizmus eltörlése és az általános választójog a törvényhatóságot nagyjában véve a demokratikus autonómia alkalmas szervévé tenné, ellenben Ausztriában az általános választójogon alapuló parlament modern homlokzata mögött (még sokkal inkább, mint Poroszországban) a legtisztább középkori rendi élet folyik. Nálunk is vannak aránytalanságok az egyes vármegyék közt kiterjedés és népesség tekintetében, de oly ellentétek, a történelmi jognak oly orgiái, mint az osztrák koronatartományok közt, nálunk még sincsenek. A 17 tartomány közül a három legnagyobb az egész birodalom 52,4%-át teszi ki, a három legnépesebb pedig a birodalom népességének 64%-át. E tartományok lakosságát a közigazgatás semmiféle intézménye sem fűzi egybe, ellenben hamisítatlan középkori felfogással rendekre tagolja. Mert a tartomány gyűléseket választó kúriák egyházi (virilis), nagybirtokosi, városi, kereskedelmi és iparkamarai és mezei községi képviselői, amelyekhez csak némely tartományban járul hozzá az általános kúria, amelybe mindenki tartozik, mi egyebek, ha nem más néven a papság, nemesség, polgárság és parasztság? Csak példaként szerepeljen a karintiai szlovének demokratikus és nemzetiségi sérelme, hogy a 43 tartománygyűlési képviselő közül 114 nagybirtokost 10, 82.000 szlovén parasztot pedig 2 tag képviselt. Annak, amit az angol oly kifejezően *local government-nek* nevez, mert az *egy területen élő egész népesség* kormányzatát jelenti, amelyet nálunk a törvényhatóság képvisel, Ausztriában nyoma sincs. Még a községekre is kiterjed a kuriális választói rendszer és az állam, nem mint nálunk, az egyetlen törvényhatóságon keresztül kormányoz, hanem ezerféle, egymással semmiféle szervi kapcsolatban nem álló hivatalokkal és hatóságokkal.⁷

Az újabb osztrák történelemben, a 80-as évektől máig, tehát három fő hajtóerőt állapíthatunk meg — fontosságuk sorrendjében: nemzetiségi, vallási és osztály-, azaz gazdasági ellentétet.

⁷ Ezt igen jól megvilágítja Karl Renner *Österreichs Erneuerung* című művének 2. k. 3. szakasza: *Die Verwaltungsreform*, kívált annak: *Wir haben keine Lokalverwaltung!* című fejezete.

Ezek az ellentétek nálunk, egyelőre enyhébb formában, szintén megvannak. Hangsúlyoznunk kell: egyelőre, mert nálunk sok ellentét látens, ami távolról sem jelenti azt, hogy valaha a nemzetiségi, vallási és gazdasági ellentét nem fog nagyobb erővel kitörni, mint Ausztriában, ahol talán egyben-másban már túlmentek a kulminációs ponton.

Ausztriában egyelőre úgy látszik, hogy a vallási ellentét stagnál, az osztályellentét növekszik, a nemzetiségi pedig csökkenőben van. Természetesen ezek az erők leggyakrabban kombinációban fordulnak elő. Minden párt programja felöleli mindhárom kérdést és a keresztény szociálisoknak éppúgy van nemzetiségi és gazdasági, mint a szociáldemokratáknak vallási és nemzetiségi programjuk is. Sőt az egyes tények, cselekedetek okai is csak ritkán vezethetők vissza kizárólag az egyik ellentétre. Például bizonyos, hogy a csehek küzdelmében a szláv nyelvek jogaiért, amely harcban a polgárság vitte a főszerepet, nem kis fontossága volt a cseh értelmiség szegénységének, hogy kivált régebben a legnagyobb mértékben rá volt utalva állami és egyéb közhivatalokra. Viszont azt aényt, hogy a csehek (rövid ideig tartó) bojkottot indítottak a zsidó és német kereskedők ellen, kiki a magáéhoz jelszóval, tisztára *homo oeconomicus* okaival magyarázni fölötte önkényes volna.

Egészen véve azonban még mindig uralkodó a nemzetiségi érdek, amit eléggé mutat, hogy az egyetlen szociáldemokrata párt kivételével nincs olyan parlamenti párt, amely több nemzetiséget egyesítene magában. Olyanféle hangulat ez, mint ahogy több éve egy angol jellemezte e sorok írója előtt Írországot: Beszélhet ott az ember a legfontosabb gazdasági vagy társadalmi reformokról, mindenre csak az a válasz, hogy ez mind nagyon szép, de előbb kergessük ki az angolokat. Általában nagy hibát követne el az a politikus, akit korunk legújabb eseményei sem tanítottak volna meg arra, hogy mily tévedés feltételezni, mintha embertömegeket, sőt egyes embereket cselekedeteikben kizárólag vagy akárcsak elsősorban is racionális motívumok vezetnének.

Ha a nemzeti érzés fejlődési irányát akarjuk megismerni, a legfejlettebb nemzetiséget, a cseheket kell vizsgálnunk, akik általában *pacemaker*-ei, vezetői és példaképei a többi nemzetiségnek.

A cseh pártok fejlődési irányát három cseh párt egymásból való kialakulása jelzi: ócsehek, ifjúcsehek és realisták. Az ócseheknél a nemzeti eszme feltétlenül uralkodott, amelynek kedvéért a párt minden más eszmét habozás nélkül áldozott fel, aminek legmeggyőzőbb jele, hogy mint hagyta el Palacky oroszellenes, liberális és demoritikus programját és hogy mint szövetekezett a kezdetben szinte forradalmi cseh nemzeti párt a világ legkonzervatívabb és legklerikálisabb elemeivel. A Grégr által szervezett ifjúcseh párt fellázadt a liberális-demokrata program elvetése miatt, azaz nem akart a nemzeti eszme kedvéért sem összeállani az arisztokráciával és a klerussal, azonban a cseh közjoghoz ragaszkodott. Vagyis a párt ugyan még nem adta fel az agresszív nacionalizmust (mert ezt jelenti a cseh közjog), de már van oly politikai eszme (a demokrácia), amelyet nem hajlandó a nemzeti eszme kedvéért fel-

áldozni. Ebben az irányban tovább haladt a Masaryk és Gebauer által kezdeményezett realizmus, amely végleg sutba vetette a cseh közjogot és az *uti prossideti*s elv alapján keresett végleges, állandó kiegyezést a németekkel, egy a szocializmus-hoz igen közel álló politikai és közgazdasági program alapján.⁸ E három *étape* tehát így tüntethető fel: 1. Aggresszív nacionalizmus, amelynek végcélja az idegenek meghódítása és amely e cél érdekeihez képest egyaránt kész a feudalizmussal és a klérussal vagy a demokráciával és liberalizmussal szövetkezni (ócsenek). 2. Aggresszív nacionalizmus, amelynek végcélja az idegenek meghódítása, azonban mindig abban a feltevésben, hogy ennek eszköze csakis a demokrácia és liberalizmus és sohasem a feudalizmus és klerikalizmus (ifjúcsenek). 3. Defenzív nacionalizmus, amely megőrizni és erősíteni kívánja a saját nemzetiséget gazdasági és kulturális eszközökkel, elismeri azonban ugyanezt a jogát az idegeneknek is (realizmus).

Kiemelendő, hogy a nem abszolúte nacionalista pártok azt az *élan*-t, amelyet az ócsenek kizárólag a nemzeti eszmére irányítottak, a demokrácia felé fordították és ezért jelentkeznek e pártoknál, kivált eleinte, valami friss radikalizmus, a huszitaszellem újjáéledése, amely az óliberális vezetés alatti német polgári pártokban szimpátiát és irigykedést keltett.

Mínt hogy a csehek Ausztria vezető nem-német nemzetisége, ha a fenti megállapítás helyes, a többiekénél is várható ez a folyamat, hogy tudniillik *a nemzeti eszme háttérbe szorul a demokráciával szemben és az aggresszív nacionalizmus hanyatlásnak indul.*⁹

Igaz, hogy a mai helyzet, a háború óta épp azt látszik mutatni, hogy a realista párt nacionalizmusa nem gyöngébb a többi cseh párténál, mert hisz az ő vezérei vannak legsúlyosabban kompromittálva és egyáltalában semmi nyoma nincs annak, mintha a cseh nacionalizmus akár relative, a múlthoz képest csökkent volna, akár hogy kisebb volna más, kevésbé fejlett nemzetiségekénél, például a ruténhez vagy szlovénhez képest.

⁸ Hogy a mostani háború e viszonyokat mint befolyásolta, nem tartozik e dolgozat kereteibe.

⁹ Ennek a cseh szocializmus újabb története sem mond ellent. A cseh szocializmus külön szervezkedése és függetlenítése a bécsi központtól, nem egyéb, mint nyelvi alapon álló autonomisztikus törekvés, melyben a nyelv csupán legszembeötlőbb külső kifejezője gazdasági, hagyomány- és temperamentumbeli különbségeknek. A cseh szocializmusnál semmi esetre sem lehet szó *aggresszív* nacionalizmusról. A brit szakszervezeti mozgalom is gazdag a központ és a vidék közötti harcok történetében, sőt az angol, skót és ír szervezetek közt is eléggé erős az antagonizmus (l. Webb-ék műveit), de nemzetiségi kérdéstről beszélni mégis túlzás volna.

Utólag találtam a Conrad-féle *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*-ban (IV. k. 1183 l.) Herknernek e nézettel teljes egyező észrevételét: „... azonban az egész (cseh-német) vitának hátterében mégis a szakszervezeti mozgalom céljára és taktikájára vonatkozó bizonyos ellentét is áll általában véve. Mint ahogy a csehek már a 70-es években is nagy fogékonyságot mutattak anarchista eszmék iránt, úgy a legújabb időben az úgynevezett forradalmi szindikalizmus és antimilitarizmus is követőkre talált náluk”.

E látszólagos ellenvetések azonban közelebbi vizsgálat után nem mutatkoznak helytállóknak.

Mindenekelőtt hangoztatnunk kell, hogy *ma* még minden tekintetben a nemzeti érdek az uralkodó és hogy csupán oly *irányzat*, oly törekvés állapítható meg, hogy csökkenőben van, de e csökkenő erő még egyelőre nagyobb, mint a növekvő gazdasági (osztály-) érdek. Ez magyarázza egyúttal azt is, hogy a cseh nemzeti érzés abszolúte véve nagyobb, mint régebben volt, vagy mint amilyen például a szlovéneknél vagy ruténeknél, mert csak relative csökkent. Analógiával magyarázva a dolgot, az, akinek évi jövedelme 5000 koronáról 50.000-re emelkedik, abszolúte véve többet fog táplálkozásra költeni, mint azelőtt vagy mint amennyit az 5000 koronánál kisebb jövedelműek költenek, de százalékokban kifejezve, minél nagyobb lesz jövedelme, annál kevesebbet költ e célra. Valószínű, hogy a csehekénél, még a lakosság arányához képest is több nacionalista, sőt sovinszta egyesület, hirlap, stb. van, mint például a ruténeknél, ez azonban csupán azt mutatja, hogy egy gazdaságilag és műveltségileg haladottabb népnél egy relative gyöngébb irány is nagyobb erő, mint egy elmaradott nép legerősebb iránya. Szélső példát véve, egészen bizonyos, hogy Oroszországban 100 ember kevesebb egyházi lapot olvas és kevesebb pénzt áldoz egyházi célra, mint Franciaországban. Ebből azonban távolról sem következik, hogy a vallásosságnak a francia közéletben nagyobb szerep jut, mint az oroszban. A lényeges a fenti megállapításban az, hogy a csehekénél a nemzeti eszme viszonylag tért veszít. Igen fontos továbbá az a már minőségi változás, amelynek igaz, hogy csupán kezdete mutatkozik: az agresszív nacionalizmus defenzívá válik. Aki nyugalmi helyzetet akar a nemzetiségi kérdésben, csakis az utóbbi alapra helyezkedhetik. Mihelyt megindul az a folyamat, hogy a nemzetek defenzív alapra helyezkednek, megkezdődik egyúttal a haladás a nyugalmi állapot felé is. Elképzelhetetlen, hogy például a szocialistáknak vagy katolikusoknak más álláspontjuk legyen a nemzetiségi kérdésben, mint a védelmi, ellenben természetes, hogy mindazok, akik a nemzetiségi kérdésből élnek, épp oly elvi ellenségei a pusztá védelemnek, mint a hadseregszállítók a lefegyverzésnek.

A háború Ausztriára nézve a szlávok egy részénél összeüt-közést jelentett az állampolgári hűség és a faji érzés közt. E faji érzés a szlávoknál tudvalevőleg nem csupán a saját nemzetiségre terjed ki, hanem kisebb-nagyobb mértékben a többi szláv népre is. Bármilyen oka, tény az, hogy a szláv szolidaritás (*ozajemnost*-nak, kölcsönösségnek nevezik a szlávok Kollár óta) reális politikai erő, nem pedig valami fantasztikus, ködös fogalom, mint a pánlatinizmus vagy pángermanizmus és hogy ennél fogva a legnagyobb szláv nép, az oroszok ellen való háború a csehekét dilemma elé állította. E pánsláv érzelem a neoszlavizmus által, amely a szláv népeknek egymástól független, demokratikus szervezetét jelenti, modern, demokratikus szintre kapott és a formájában épp oly továbbfejlődést mutat, mint az ifjúcseh párt az ócseh párttal szemben. A realisták a neoszlavizmus hívei voltak, amely a nyugateurópai demokrácia és liberalizmus alapján állt. Azt remélték, hogy a nyugati hatalmakkal szövetezett Oroszországban a többi szláv néppel (len-

gyekekkel, ruténnel) szemben lehető legaggresszívebb beolvasztó politikát űző cárizmus nem tarthatja magát e formában sokáig. A realisták egy része tehát azt entente oldalán látta a defenzív nacionalizmussal harmonikus egységbe olvadó demokráciát és liberalizmust. Ausztriát pedig mindezek ellenkezőjének fellegráruul tekintették. Talán gazdasági megfontolások is játszhattak közre. Úgy ítélték meg a helyzetet, hogy a háborút követő bojkottban miért érje kár a cseh ipart, amikor a háború nem a cseh nép érdekében indult meg. A most meginduló követelések pedig a tótok és csehek politikai egyesülése irányában, amely mozgalomban a realisták szintén igen exponálják magukat, a magyar, sőt még a cseh közjog szempontjából is határozottan agresszív törekvés, ha ellenben nem a történelmi jog alapján állunk, hanem néprajzi alapon és ha elfogadjuk, hogy a cseh és tót nép egy (ami természetesen épp oly kevéssé igaz, mint a nagyorosz és a rutén nép egysége), akkor e törekvés csupán defenzív. Általában az agresszív és defenzív nacionalizmus fogalma viszonylagos, aszerint, hogy a történelmi (cseh közjog) vagy a természetjog alapján állunk-e. Az előbbi szempontból a csehnyelvű közigazgatás, iskola stb., csehországi német földön defenzív, az utóbbi alapján agresszív politika. Hogy a csehek azért a veszteséért, amelyet a két millió német beolvasztásáról való lemondás jelent, a két millió tótkban keressenek kárpótlást, azt először a francia Léger ajánlotta a cseheknek a 70-es évek elején. Masaryk is lehetetlennek vél egy oly országot, amelyben két millió hazaáruló (tudniillik a két millió német) van. Ezért tartják a realisták a németekről való lemondást reálpolitikának. Hogy ezt épp most nem hangoztatják és hogy *most* nem a cseh közjog elleni küzdelmet vélik leginkább kiemelendőnek, az épp oly természetes, mint hogy ma nálunk a választójogi küzdelemben a szocialista és demokrata párt szintén nem a nemzetiségek választójogát tolja előtérbe, noha tisztán elméleti szempontból azt lehetne mondani, hogy ez az elvi elválasztóvonal, hogy aki ezt akarja és *csak* aki ezt akarja, az akarja igazán a választójogot.

Há az osztrák és magyar nemzetiségek erejét akarjuk egybevetni, legcélszerűbb a leggyöngébb osztrák és a legerősebb magyar nemzetiség kultúrájának néhány adatát összehasonlítani. A románok száma nálunk 2,948.186, a szlovéneké Ausztriában 1,252.940.

Egyetemi hallgatók száma (1913 nyári félév)	román 414	szlovén 375
Műegyetemi hallgatók száma (1913 nyári félév)	román 54	szlovén 141
	szlovén	1
	szlovén-német	8
Középiskola van: román		5
	román-magyar	2
Középiskolai tanuló: román		4.164
	szlovén	3.827
Elemi iskola	román 2,257	227.234 tanulóval
	szlovén 995 (ebből 145 szlov.-német)	167.915 tanulóval

Ami a kisdedóvókat illeti, itt az aránytalanság: még nagyobb. A részletes felsorolás helyett talán elég megemlíteni, hogy 2626 magyar foglalkoztatási nyelvű intézettel 157 nem-magyar áll szemben, holott a magyarajkú gyermekek száma 146.683, a nem-magyaroké pedig 98.546.

Nem hagyható továbbá figyelmen kívül, hogy a csehek gazdasági és kulturális erő tekintetében, ha *talán* nem múlják felül a magyart, mindenesetre sokkal inkább számbaveendően esnek latba, mint nálunk általában hiszik. Tény az, hogy nálunk a csehek nagyon alábecsülik erő dolgában és hogy nagyon is ideje volna revízió alá vetni e felfogást, amely jogosult lehetett a 67-es kiegyezés idejében, de ma már teljesen idejét multá. A csehek egy hektáron kétannyit termelnek, mint mi. Iparuk sokszorosan felülmúlja a mienket. Analfabétáik úgyszólván nincsenek (a 6 éven aluliak beleszámításával csak 6%; a németeknél 8%). A csehnyelvű népiskolákban (1913) 1,065.990 gyermek tanul (a magyarnyelvűekben 1,107.497). A prágai cseh egyetemen 4249 cseh anyanyelvű hallgató van, a budapestin 6141 magyar, a prágai és brünni cseh műegyetemen 2978 cseh hallgató van, a budapestin pedig 2231 magyar. 1914-ben 1522 magyarnyelvű hírlap jelent meg, 1913-ban 1295 cseh. E pár adat is elég figyelmeztető arra, hogy milyen erőt jelentenek ma a politikában a csehek.

Végül még egy körülmény említendő meg a kulturális erő mérlegelésekor. Ez a kultúra belső nemzeti ereje, hogy tudniillik a kultúrában mennyi az idegen tartalom. Világos ugyanis, hogy minél nagyobb valamely idegen befolyás, annál kisebb e kultúra belső ellentálló képessége ezzel az idegen kultúrával szemben. Nyilvánvaló, hogy például a magyar kultúra nagyobb ellentállóképességgel bírna az orosz, mint a német kultúrával szemben. Így vizsgálva a dolgot, a cseh kultúra belső nemzeti erejét jóval kisebbnek fogjuk találni a magyarénál. A cseh középosztályban a német nyelv sokkal elterjedtebb, mint nálunk. Nálunk a német nyelv és a *közvetlen* német kultúra a középosztály nagy részéből teljesen vagy csaknem teljesen hiányzik. Csehországban alig képzelhető akadémikus műveltségű ember a német nyelv többé-kevésbé szabatos tudása nélkül és úgy, hogy műveltsége ne származnék túlnyomó részben közvetlenül német forrásból, német könyvekből. Ily tekintetben fokozatot lehetne megállapítani néhány osztrák-magyar nemzetiség közt: szlovének (itt még a parasztok is tudnak németül), csehek, horvátok, magyarok. A magyar anyanyelvűeknél a német kulturbefolyás igen csekély, többnyire csak magyar közvetítéssel érvényesül. Kiemelendő továbbá, hogy a balkáni népek, például a románok és szerbek belső nemzeti kulturereje jóval nagyobb a mienkénél, amiben a hadseregnek kétségtelenül igen nagy szerep jut. Debrecen, Szeged, Kecskemét nincs annyira magyar, mint amennyire szerb Kragujevac, Krusevac, Nis.